

Виходить випу-
сками в 2^{1/2} арк.
1. (13.) и 16. (28.)
кожного місяця.

ПРАВДА

Редакция и ад-
міністрация під
н. 12. на улиці
Оссолінських.

письмо літературно-політичне.

„В своїй хаті своя правда и сила и воля.“

Ціна передплати: на рік 6 зр., на пів року 3 зр., на чверть року 1 зр. 50
кр. Один нумер стоїть 30 кр. а. в. — За оголошення (инсерати) платиться
по 5 кр. від одної стрічки дрібним друком.

ЧАСТЬ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА.

ВЕСНЯНКА.

Ой хотів я з журбою розстатись,
Та й пішов я в садок погуляти;
А в садочку музиченька грає,
Тугу родить и тугу вбиває.

Вечір тихий покрив землю яру,
Холодочком подув по ній з хмари,
Вівці-зорі по небу розкинув,
Кличе місяць в небес полонину.

А в садочку пляями-стежками
Добрі люде все ходять парами,
Та гуторять усі між собою,
Мов пісочок з водою шпаркою.

Ходить сад весь хотою-вздохами,
Пахне воздух маєм любощами;
А муріг аж паде, умливає,
Гляне — хлопець дівча обіймає.

„Люблю“ шепчуть всі квіти в розмаю,
В поцілуях и воздух розплився;

й лучшего собі не виображав и не жадав. Ось тому и не здоров, як попоім мяса, а лучше, коли я їм ушницю, юшку або кашницю.“

Се оповідане о сухариках з сіллю, о хлібі з цибулею и так дальше, дуже мило вплинуло на мене, тим більше, що я тепер з смаком заїдав росіл Мартусі; сам Яков Яковлевич видався мені иншим чоловіком. Я глядів на него майже так само, як в перший день нашого знакомства, — так непохожим, так новим и відмінним видався він мені в своїй домашній жизни від того Якова Яковлевича, що говорив: „молодці остановитесь и т. д.“, або твердив „о вітряних млинах“, що „мелють, мелють, а муки не має.“ Там був він острым шкільним наставником; тут являвся він добродушним и ласкавим чоловіком, котрого я не менше полюбив як и старушку Хлопотову. Тепер вже не глядів я в нім одних смішностей; я хотів пізнати його з другої сторони, и для того прислухувався з великою увагою його розмові з сестрою.

Яков Яковлевич и Мартуся про себе тішилися, що мають з ким побалакати, и почали пригадувати різні події свого життя, більше аби менше для мене цікаві.

(Дальше буде.)

ЛІТЕРАТУРА

российска, великоруска, українска и галицька.

IV.

(Конець.)

Не одрікаючись од своєї оригінальности и єї виразу — мови, не розриваючи звязок вироблених життем, але яко близькі співники україно-российского народоправного и краєправного славянофільства являться в Австрії Галичане. И тогді голос їх буде мати не таку ціну у очах других, як тепер. Самі по собі, при самій щирій праці для краєвих інтересів, над краєвою літературою з народніх елементів, для народної освіти и добробиту, праці, котора, правда, тільки може бути міцною основою и для більш широкої місії, — самі по собі Галичане не можуть увійти далеко: вони для того дуже малочисленні, та ще у добавок дуже пригнічені Поляками, Німцями, жидами. Я не стану, звісно, говорити проти чесної праці, яку веде хоть би товариство „Просвіта“, п. Наумович, проти таких чесних замірів, які висказують люде, як п. Качала у своїй політичній програмі, проти початків, як товариство „Побратим“

и т. д. Без праці над народнєю літературою, організацією народу у товариства, галицько-руському народу зовсім прийдеться загинути. Але трудно ж не бачити, що Русини обділені усіми статутами австро-галицькими, вигнані з повітових и городських рад, засуджені на меньшість в соймі, загублені серед чужих людей и чужих інтересів у райхсраті, забувані або зневажані и централістами и федералістами и Німцями и Слав'янами, не пускани (або ледве терпимі) у школи, вишпихані з посідання землі, — самі далеко не підуть. Поки потроху, збираючи мале збіжжя або випрохуючи собі крихти з доходів од податків власного ж народу, будуть працювати патріоти галицькі над літературою, котора одна ще не однята у них, чужі елементи усе будуть розростатись, и народови галицькому прийдеться або у кінець стати наймитом на своїй землі, або звернути надію на кроваву революцію. Щоб допомогти собі и скорійш вдержати той процес, которий випиха' Галичан з власного краю, треба галицьким патріотам вбільшати свою силу, взяти такий голос, щоб ёго не могли не важити тепер маючі власть у Галиччині Поляки, Німці и Жиди. Одні поклики на „правду“ не допоможуть: — експлоататори стида не мають! Поклики на народ не мають теж сили, поки народ не з'організований и не розвитий, — а експлоататори именно не дають патріотам організувати и розвивати народ: теперішні конституції так же дають багато способів задержувати роботу народолюбців, як и самодержавні монархії, та ще у добавок неутралізують усі добрі заміри, могуті бути у династії, переносючи усю державну силу у руки парламенту, т. є. більшости сильних елементів, елементів експлоататорських.⁸⁾ Поклик на Україну и поміч України багато не допоможе Галиччині, поки на Україні вона буде мати за себе тільки кружки дилетантів, любителів української або й псевдоукраїнської прози и поезії,

⁸⁾ Навіть самі Поляки иноді признаються, що народ галицький не бачить старання про себе од урядових елементів. Так недавно Dziennik Poznański, з поводу неспокоїв коло Тарнова, наговорив поперед звичайних фраз про московських агентів, а потім сам мусів признатись, що у при-Тарновскім краї завівсь дійсний голод, не глядячи на багатий врожай, и що dla ludu, Bogiem a prawdą mówiąc, gdczywiście nic się nie robi. — З другого боку та скорість, з якою галицькі партії звертають надії на різні побічні елементи, як Москва, Відень, польські маляти, вказує не тільки на одну малу розвитість чуття самостайности у галицькій громаді, — але й на те, що усім у Галиччині ясно, що одних власних сил не стане, щоб оборонити руский народ и народність у сім краї. Усі згодяться на те, що треба шукати помічника. Біда тільки у тому, що більша часть співників, до котрих прихилиються Галичане, така, що дума' тільки покораєуватись ним, а їм користи не приносить, бо не має у своїх принципах нічого прихильного до народу галицького.

або кілька хоть би и чесних фантастів. Ми бачимо, що тепер Поляки раді сказати кілька демонстративних фраз за Україну, але тільки щоб покричати проти „Москви.“ А на ділі ці фрази не ведуть ні до чого. Правда, що не багато виграє галицький народ и од того, що кілька клерикалів и літераторів то кричать у меморандумах або у *Neue Freie Presse* про свою лояльність и вірність чужій конституції у Відні, то напишуть у „Голось“, що Галичина плаче за Росцією, як дитина, одірвана од матери. Тепер у Галичині одні покладають надію на централістів, другі на федералістів. По всему видно, що німецькі централісти не дадуть Галичанам нічого, а жидівські и польські постараються одібрати и те, що єсть. Уже од сього одного, та ще й од того, що славяно-федеральна партія хоть у принципі признає право усім народам жити по своєму, не можна не признати, що Галичанам достойнійше йти з федералістами, ніж з централістами. Але трудно надіятись, щоб Галичане, як народність, покористувались и од польських федералістів чим небудь більшим, ніж одна-дві школи, тисячка-друга Гульденів на книги: за два-три голоси у соймі, за демонстрацію, якою єсть союз Галичан з польськими федералістами, більшої плати, широкіх прав — не дають. Що ж до народу галицького, то йому мало буде користи, як з буржуазно-жидівського централізму, так и з маґнатського федералізму.⁹⁾ Для помочи народу треба, окрім прямої домової праці для народу (се наше *ceterum censeo*) ще союзу з народними ж напрямками, — а таким може бути и є уже по части російсько-українська демократія. З нею то у союзі мусить

⁹⁾ Ми не сміємо вказувати нікому політики у деталях, и звисно, вважаємо принципи руської федерально-славянської політики, як їх виложили п. Качала и Загірний, більш достойними Славянина и чоловіка, ніж ті, которых держаться святоюрські централісти — у загалі и у ділі виборної реформи по части. Але ми боїмось, що п. Качала и йому подібні більш гарячаться для других, ніж для себе, и думаємо, що народній партії у Галичині було б лучше, виявивши свої принципи теоретично, на практиці усеунутись поки од усякої агітації політичної, поки ся партія не вкріпить ової сили працею над народом через товариства и поки не з'організуються коло неї напрямки и партії, котрі будуть зовсім рідні по ідеям тому напрямкові, котрий отверто вискаже галицька народня партія. Инакше, вона усе буде більш для других працювати, ніж для свого народу, як и святоюрська партія. Мені здається, що Русинам обох партій було б достойнійше, замість того, щоб тільки працювати для чужих інтересів и споритись між собою з за чужих форм федералізму и централізму, достойнійше б було, усеунутись од усякої ініціативи по таким загальним питанням, а поєднавшись и виотавивши проґраму своїх потреб, малягти на виборну агітацію, добути собі як найбільше депутатів, котрі б чи у соймі чи у райхораті (куди, як видно тепер, прийдуть и федералісти), потребували б своєму народу зго природних прав.

виступити галицьке народовство, — и тоді за кілька часу воно буде говорити именем мільйонів організованого и проведеного європейсько-російською інтелігенцією хлопства. Час сей ще не наступив, але наступа', — и треба готуватись до нього, треба спізнати, де можуть бути вірні, природні союзники галицькому народови.

Ми думаємо, що, коли б галицькі народовці и тепер виступили, яко самостійний, але тісно звязаний з другими член російсько-української демократії, то й тепер би тільки збільшили свою силу. Нічого боятись криків на „неLOYальність“: тепер вже не ті часи, щоб хто був наївно LOYальним. Та усе одно ті, кому се треба, давно вже прокричали про неLOYальність Русинів. Тому виною не одні тільки святоюрські симпатії до „Москви“. Чи давно и українофільство вважалось в Австрії „неLOYальною гравітацією до московської, або до революційної України?“ Хиба й Поляки й Німці и самі Рутенці не закидали цієї вини народовцям? Хиба ще недавно *Neue Freie Presse* не писала, що, коли „*altruthenische Führer*“ розірвали усі звязки з московськими панславістами, то — народовці взяли у Києві од славянського комітету гроші для панславістично-федерального орґану, т. є. „Правди?“ Таких криків, таких докорів усе одно не втечеш! Пора ж говорити, як слід вольним, поважающим себе людям, що шукають собі союзу и помочи на працю для свого народу, де хотять, де є природні союзники. Пора сказати голосно перед німецьким світом, що, не думаючи шкодити правдивим интересам народу німецького, ніякі Славяне не можуть же йти проти загальних славянських интересів. Перед Поляками ж Галичане можуть виступити, яко союзники тієї партії у Росії, которая рішила не дати більш у неволю руского народу польському клерикалізму и шляхецтву, але не тільки не ворогує з природними правами польської народности у краях чисто-польських, а готова подавати голос за права сі, та ще й готова помагати самому польському народови, скинути з себе пута клерикалізму и шляхетчини. Явне виголошення таких ідей буде, повірте, мати більшу силу у очах серйозних патріотів польських, коли не на тепер, так на близьке будуще, коли не зараз у Галичині, де старовірска партія дужча, ніж у Познані и у Варшаві, так попереду у сих землях, а потім и у Галичині, — ніж та часом зъявляюущася, двозмисленна хвилева приязнь галицьких народовців з польськими патріотами, у которій Поляки думають бачити згоду з їх теоріями про Польшу 1772 р., а Русини *tacitum consensus* на їх зовсім противні теорії, и Поляки и Русини не вірять

одні другим.¹⁰⁾ Звісно конечно також, що у заяву таких чесних поглядів на права народности польскої и рускої у Росії и у Австрії, — буде більш моральної сили и користи для народности галицко-рускої, ніж у тому, як „Слово“, після скарг на спольщення Галиччини, начне втіпати себе, и страшити Поляків обрусенням Польщі и навіть Германізацією Познани, тогді, як консеквентним прикладом демократично-національних идей и до Галиччини и до Західного краю Росії и до Польщі, галицький журнал міг би стати и тепер посередником між російськими и польськими націоналами и здержувати ті перескоки за границі права, які роблять тепер обидва боки, и од чого приходиться більш усього терпіти галицко-руській народности и галицко-руському хлопцу.

Свідуща солідарність Галичан з українськими и російськими демократичними лібералами мусить не тільки підперти національні жадання Русинів у Галиччині, але вбільшати и їх сили на борбу проти панскої и жидівської експлоатації, проти котрої одна малочисленна галицко-руська інтелігенція и народ галицький не можуть виставити сильної організації: тогді як у Росії вже и тепер наділи крестянські, устами про торг горілкою у селах и більш численна інтелігенція демократичного напрямку суть підстави дужкої організації соціального демократизму. Звісно, що на сему дію не стане, и конечна організація Росії, яко мужицької держави — чи з таким, чи з иншим політичним строем — не дасть на себе довго ждати. Така то Россия буде сильною підпорою народного напрямку у Галиччині, которий, коли захоче стати практичним, то не може не зробитись соціально-демократичним. — Упять скажу, що говорючи так про характер народовства у Галиччині и про відносини его до Росії, я не пишу ніякої політичної програми у деталі, — такі програми міняються з часами: треба тільки намітити те, що не може не бути постійним, бо воно є природним. А таке природне — єсть єдність інтересів народу руского у Галиччині, Малоруси и Великоруси, — єдність ціли передової інтелігенції

¹⁰⁾ Галицькому читателеви нічого приводити багато примірів того, що польські газети, коли не ворогують проти української и народної партії у Галиччині, то говорять про неї як про таку, котора має надію на розвиття своєї народности тільки з поміччю Поляків, которі прямо хотять повернути стару Польщу 1772 р. А як дивляться передові українці на Росії на сю Польщу, видно з слів Шевченка: „була колись шляхетчина, вельможная пані, — була колись, та що з того“, — або з статей „до Поляків“ у Основі п. Куліша и Костомарова, которий у монографії „Последние годы Речи Посполитой“ прямо признав розділ Польщі в боку Росії самим правим ділом з подібних йому у історії.

галицької, української, великорускої і руско-європейської. Од того досить їм буде взнати сю єдність, — і тоді вони з'являються знайти собі форми для неї, з'являються обернути у користь рускому народови усяку форму політичну, вироблену історією.

Коли звести коротко до купи усе, що було сказано нами у характеристиці минушого і сьогочасного стану літератури російської, великорускої, української і галицької і у тих выводах, що ми хотіли зробити на основі сього стану для діяльності української і галицької народної партії: то вийде, що ми мало що сказали нового, а хіба систематично зложили те, що вже не раз висказувалося, що ми систематизували *status quo*. Та інакше й бути не могло, бо цей *status quo* зложився хоть інстинктивно, але тим не менше органічно. Ми бачили, що у Росії є справді література *всероссийська, руська*, бо є життя і інтереси, громада, справді *всероссийські*; окрім неї є й *великоруська народня* і *малоруська народня*, бо окрім спільного життя і інтересів європейсько-російської громади є маса народу великоруского і малоруского, для котрих та мова, що для змішаної громади *всероссийської* жива, є мертвою. Ми бачили, що Галичина не може жити виключно російською літературою, бо Галичина не живе життям і у обставинах Росії, і те, що живе для Росії, часом зовсім мертво для Галичини. Значить не може не бути і літератури *галицької*. Однак Галичина, не кидаючи своєї літератури і піддержуючи у Росії автономний український елемент, може користуватись літературами, що виробляються у Росії: найбільш усього українською, як самою близькою і мові і матеріалу, а потім російською, як хоть і одмінною по матеріалу, та цінною по широті ідей, по реальності методу, як найблизчою з усіх великих європейських літератур по мові і по духу, і як представителем громади соціально-політичних інтересів і ідей, котрі найблизчі до інтересів галицько-русского народу. Таким образом виходить, що кожна з чотирьох живих літератур у рускому світові має свої природні круги, свої сфери діяння, як внутрішнього, так і виходячого, — і що їм замість того, щоб поїдати одна другу, природнійше йти у згоді і працювати кожна у сфері свого діяння. Щоб не збитись кожній з її природної дороги і щоб, перепутавши з-за суб'єктивних узких доктрин і кружкових інтересів кожній свої сфери з другими, не порвати і не розстроїти згідної праці: треба представителю кожної з цих чотирьох літератур завжди, при кожному частковому непорозумінню, повірять ідеї

и інтереси суб'єктивні, частні, кружкові, котрі можуть здаватися національними, повіряти ширшими и всесвітними інтересами — освіти и народу, ёго волі и добробиту. Отже при усякій праці, особливо серед меньших літератур, української и галицької, треба себе частійше питати: чи те або друге викликається інтересами освіти и народу, чи стане на пряму користь освіти и народови? Задавши тепер таке питання, ми конечно прийдемо до такого программу праці для української и галицької народної партії: праця над народною літературою, освітою и добробитом *з низу у гору*. Правда, через се на довго, коли не віки, виділяється горішня сфера діяства — для російської літератури.*) Але се й без того так, — а окрім того ідеї цієї літератури не тільки не стоять проти принципу нашої праці для народу, але ще й можуть дати матеріял для неї, — а політично-соціальні інтереси громади, котрої ся література є голосом, не тільки не против інтересів народу нашого, а ще можуть піддержати ёго своєю міцною и широкою організацією. Сі ідеї и ся організація у додаток є тільки варіаціями тих ідей, тільки одною з кадр тієї організації, що обнима' увесь цивілізований світ, що зветься наукою и народоправством. Се та конечна звязка, що звязує усі чотири літератури и громади руські и що вяже їх з всесвітними через саму широку. Так и будемо ж працювати над своїм народом, найпрактичнішим методом з низу у гору, з узкого до широкого — дивлючись більш у перед, ніж назад. *Sieh' vorwärts, Werner, und nicht hinter dich!*

Поки будемо держатись сього принципу, не буде незгоди між Галичанами, Українцями, Москвофілами, Українофілами, Руссофілами, Полякофілами, Славянофілами, — а буде спільна праця и боротьба тільки проти обскурантів и експлуататорів, як би вони не звались, хотьби вони брали яку небудь из перчислених патріотичних фірм.

Українець.

1873, 4-ого (16.) Липця.

*) Ми вже кілька разів висказували одмінні наші погляди від поглядів ш. автора. Тут ще лиш одно додамо: Галичина, як признає сам п. Українець, не може прийняти цілком літератури російської. Література російська ніяк не може стати знакомою цілій інтелігенції у Галичині. Чого-ж вона буде держатися? польської чи німецької? Чи вироблювати зовсім окрему галицько-руську? Адже ж легше вироблювати спільну літературу 15 мільонам, ніж окрему 3-м. Годимося зовсім, кажемо ще раз, щоб працювати з долу в гору: але працювати будемо охотнійше з такою гадкою, що 15-мільонний нарід малоруский дійде колись в літературі бодай до такої самостійности, як менші народи Поляків, Чехів або Сербів. — Ред.